

DIN „SENIN DE APĂ”: FACEREA LUMII

Lucian-Valeriu LEFTER*

Abstract

The worldwide spread cosmogonic myth of the creation of the World from the primordial Waters is encountered in the Romanian folklore as well. When God decided to create the World, he sent Satan at the bottom of the sea to take soil from there and bring it to the surface. Satan succeeded in doing so on its third attempt, bringing some soil under his nails, and God made a little bread out of it and sat on it to get some rest. Satan, thinking that God felt asleep, wanted to drown God, but the closer he pushed God to the water, the bigger the ground became. That's how the World came to be. A part that has remained unknown so far to the researchers would be the time and place of this legend within a ritual scenario, which can be identified in a variant version of the cosmogonic myth recited during the wedding ritual recorded in 1975 in a village located on Tutova Valley, in the southern part of Moldavia. The ritual text recited at the wedding marks the beginning of a new life for the recently formed family, and the unpublished variant presented in this paper contains very old ritual reminiscences, sign of a remarkable religious syncretism in this dynamic geographic and historical space from south-eastern Europe, where different cultural and religious movements intercross.

Keywords: cosmogonic myth, Creation of the World, wedding ritual, Romanian mythology.

Cuvinte-cheie: mit cosmogonic, Facerea Lumii, ritual de nuntă, mitologie românească.

Mitul cosmogonic al apariției Lumii din Apele primordiale, având o răspândire universală, este întâlnit și în folclorul românesc¹. Când Dumnezeu s-a hotărât să facă Lumea, a trimis pe Satana în fundul mării să ia puțin pământ de acolo și să-l scoată la suprafață. Satana reușește abia la a treia încercare și doar cu pământ rămas sub

---

* Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, Vaslui – România.

¹ „Satana și bunul Dumnezeu: Preistoria cosmogoniei populare românești”, în Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale. Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Humanitas, 1995, p. 85-137; asupra istoriografiei și problematicii, v. Lucia Afloroaei, *Mitul cosmogonic*. Variante românești și interpretări actuale, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, passim.

unghie, din care Dumnezeu a făcut o turțiță pe care s-a așezat să se odihnească. Crezând că a ațipit, Satana a vrut să-l înece pe Dumnezeu, dar pământul tot creștea pe măsură ce Acesta era împins spre apă. Așa a apărut Lumea.

Acest mit a acumulat influențe multiple, conținând puternice elemente dualiste, precum indo-iraniene și uralo-altaice, dar ipoteza cea mai plauzibilă ar fi supraviețuirea unor elemente arhaice² din „patrimoniul religios al populațiilor protoistorice ale Europei de sud-est”³, peste care s-a așezat învelișul creștin.

Legenda cosmogonică din această parte de lume a conservat imaginea unui Dumnezeu „suferind de singurătate, simțind nevoia să aibă un tovarăș cu care să facă Lumea, distrat, obosit, și, în cele din urmă, incapabil să desăvârșească creația numai cu propriile lui mijloace”⁴. Altfel spus, avem ipostaza unui Dumnezeu obosit care ilustrează „inertăia mintală a Creatorului după ce a creat Lumea”⁵, caracterul unui *deus otiosus* care „lămurea contradicțiile și suferințele vieții omenеști”⁶.

Legenda Facerii Lumii⁷ apare în culegerile și studiile românești de folclor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte a celui următor, semnate de Simion Florea Marian⁸, Elena Niculiță-Voronca⁹,

² Mircea Eliade, *Cărțile populare în literatura românească*, în „Zalmoxis”. Revue des études religieuses, Paris, nr. II, 1939. Studiul a fost tradus în română și republicat în *Zalmoxis. Revistă de studii religioase*. Vol. I-III (1938-1942). Sub direcția lui Mircea Eliade. Traducere de Eugen Ciurtin, Mihaela Timuș și Andrei Timotin. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și addenda de Eugen Ciurtin, Iași, Editura Polirom, 2000 (aici ipoteza supraviețuirii elementelor arhaice se regăsește la p. 308).

³ Idem, „Satana și bunul Dumnezeu...”, p. 135.

⁴ *Ibidem*, p. 97.

⁵ *Ibidem*, p. 102.

⁶ *Ibidem*, p. 136.

⁷ Tony Brill, *Tipologia legendei populare românești*, vol. 1. *Legenda etiologică*. Prefață de Sabina Ispas. Ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I. O., 2005, p. 83-93; Ovidiu Bârlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*. Ediția a II-a, îngrijită și studiu introductiv de Ioana Repciuc, Craiova, Editura Aius, 2014, p. 197-201.

⁸ *Înmormântarea la români*. Studiu etnografic. Ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilișiu. Text stabilit de Teofil Teaha, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1995, p. 37-39.

⁹ *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I. Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p. 18.

Ioan-Aureliu Candrea¹⁰ ș.a., dar mai ales la Tudor Pamfile, care prezintă diverse variante, precum în 1913¹¹ sau în revista „Ion Creangă”¹². Aici însă personajele primordiale sunt trei: Dumnezeu (Fârtatul), Diavolul (Dracul, Nefârtatul, Aghiuță, Ucigă-l toaca ș.a.) și Sfântul Petru; alături de aceștia, în unele variante, mișună albina și ariciul¹³, care îl ajută pe Dumnezeu să făurească Pământul.

*

O variantă a legendei Facerii Lumii¹⁴ a fost înregistrată în primăvara anului 1975, pe valea Tutovei, în satul Tunsești, comuna Bogdănița, județul Vaslui, fiind povestită de Ion Ciuraru, în vârstă de 80 de ani¹⁵.

Iată, pe scurt, conținutul acesteia. Se spune că „de la început era numai senin de apă”, peste care se plimbau doar trei persoane: Dumnezeu, Aghiuță¹⁶ și Sfântul Petru. Și „acești trii oameni umblau așa pe apă toată ziua. Într-una din zâle, Dumnezeu îi spune lui Aghiuță: «Aghiuță, ia să te dai tu în fund, și să mi-aduci de-acolo moluz». Imediat, Aghiuță s-o dat în fundul apei și s-o dus ca cum s-ar duci un om într-un an de zâle, așa s-o dus el într-un ceas sau două ceasuri”.

La a treia încercare, Aghiuță izbutește să aducă puțin pământ sub unghii, iar Dumnezeu să facă o turțiță mică, pe care, după ce a „strâns-o așa în degete, [a] blagoslovit-o și-o pus-o pe fața apei.

¹⁰ *Iarba fiarelor*. Studii de folclor. Din datinile și credințele poporului român. Studiu introductiv și ediție de Al. Dobre, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2001, p. 38-43.

¹¹ „Povestea lumii de demult. După credințele poporului român”, în Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român*. Ediție îngrijită și prefăcută de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2006, p. 17-29.

¹² *Legenda Facerii Lumii*, culeasă din județele Dolj și Botoșani, publicată în „Ion Creangă” (IC), an II, nr. 11, 1909, p. 292; an III, nr. 7, 1910, p. 208 și nr. 9, p. 273-275; an VII, nr. 5, 1914, p. 135.

¹³ Despre albină și arici, v. Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 33-34 și 38-39.

¹⁴ Câteva asemănări cu Aghiuță sau Nefârtatul, care scoate moloz din fundul mării, cu interogația asupra minunii creșterii turțiței de pământ, regăsim în varianta Facerii lumii și a iadului, culeasă din Mânăstireni – Botoșani și publicată de Dumitru Furtună, în IC, an III, nr. 9, 1910, p. 273-275.

¹⁵ Fonoteca Arhivei de Folclor „Vasile Adăscăliței”, Banda 159; înregistrare din 28 aprilie 1975, realizată de Silvia Chiper (Ravaru), redată în Anexă.

¹⁶ Aghiuță – epitet alterat din grec. *aghios* = sfânt, divin; forma diminutivală a numelui „divulgă, prin simpatia mascată, un relict de cult demonologic străin” (Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală. Mituri, divinități, religii*, București, Editura Albatros, 1995, p. 19).

Turtița o început să crească cât ar sta trii oameni. S-o suit câti trii pe turtiță. Ce zice Dumnezeu: «Ei, de-acuma o-nsărat, e noapte, trebuie să ne culcăm și noi!».

Acuma, Aghiuță dacă îi drac, tot drac! (...) Da' Aghiuță ce spune!? «Ei, cum el o putut să facă minunea asta și eu n-am putut, că eu am adus moluz de acolo și n-am putut să fac minunea asta!? Ei, peste noapte am să mă scol și am să-mping pe Dumnezeu așa, pe Sfântul Petru așa, să-i dau în apă, să-i înec!» (...) Peste noapte s-o pus, s-o băgat în mijlocul lor. Împinge pe Dumnezeu în stânga, împinge de Sfântul Petru în dreapta, împinge. Turtița, de-acum crescuse și să acoperise apa toată, cât era ea de întinsă... ”, pentru că Dumnezeu știa gândul lui Aghiuță.

Urmează istoria biblică a Facerii Lumii în cele șapte zile, în care grădina Raiului cuprindea „mese întinse, făclii aprinse, nu se mai pomenea de frumusețe ce era acolo (...), la fiecare pom era masă (...). Supt un păr, acolo, era masă întinsă. Și poamile atârna pe masă, niște pere frumoase, așa”.

Un document etnografic nu este atemporal, ci poartă amprenta istorică a timpului în care a fost înregistrat. De pildă, poveștile populare franțuzești reflectă nevoile și așteptările oamenilor din vremea modernității, cu imaginarul unei lumi vegetariene *de facto*, în care „a mânca până la saturație, până la epuizarea apetitului (...) era plăcerea supremă cu care țăranii își înfierbântau imaginația și de asemenea plăcerea pe care rareori o puteau savura în timpul vieții”¹⁷.

Lumea rurală românească nu avea cum să facă excepție, suferind în repetate rânduri, până târziu, la jumătatea secolului al XX-lea, de lipsa hranei îndestulătoare, nevoie regăsită în imaginarul popular, precum în această Iertăciune.

Un aspect necunoscut până acum ar fi acela *al rostului* acestei legende, *al momentului* și *locului* când era recitată într-un scenariu ritualic. Bătrânul Ion Ciuraru a îmbinat legenda cosmogonică a Facerii Lumii cu relatarea biblică, iar această variantă, a Iertăciunii din Tunsești, rostită la nuntă, nu se află în corpusul de texte specific¹⁸.

De obicei, Iertăciunea redă varianta biblică a Facerii Lumii în șapte zile și a istoriei adamice, în care s-au strecurat motive ale

¹⁷ Robert Darnton, *Marele masacru al pisicii și alte episoade din istoria culturală a Franței*. Traducere de Raluca Ciocoiu, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 39.

¹⁸ Cf. Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nuptiale din Moldova*. Tipologie și corpus de texte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 460-501 (Iertăciunea).

credințelor locale. Însă la Tunsești, probabil și în alte locuri, în fața tinerilor aflați la început de drum și creatori ai unei familii, vornicelul nunții începea Iertăciunea cu recitarea legendei apariției Pământului din Ape, urmată de istoria biblică a Facerii Lumii în cele șapte zile, încheiată cu izgonirea primilor oameni din Rai.

În această variantă vasluiană inedită, Iertăciunea reprezintă un element al ritualului nupțial care poartă în sine pecetea unui sincretism religios remarcabil, într-un spațiu geografic și istoric aflat într-o lume în perpetuă mișcare, la interferența curentelor culturale și religioase.

ANEXA

Textul Iertăciunii de la Tunsești, Bogdănița – Vaslui

„Ascultați dumneavoastră cinstiți nuntași, cinstiți nuni mari, cinstiți socri mari, cinstiți socri mici, puține cuvinte de rugăminte!

De la început nu era așa ce vedem noi astăzi: lume, pământ, copaci roditori, neroditori. De la început era numai senin de apă. Cum vedem astăzi, cât putem vedea cu ochii pământ, atâta puteam vedea cu ochii apă-ntinsă. Atunci nu exista nimini, decât Dumnezeu și Sfântul Petru. Și Aghiuță. Acești trii oameni umblau așa pi apă toată ziua.

Într-una din zâle, Dumnezeu îi spune lui Aghiuță: «Aghiuță, ia să ti dai tu în fund, și să mi-aduci de-acolo moluz». Imediat, Aghiuță s-o dat în fundu' apei și s-o dus ca cum s-ar duci un om într-un an de zâle, așa s-au dus el într-un ceas sau două ceasuri. Ș-o ieșât deasupra apei. O luat într-amândouă mâinile cât o putut el să strângă.

Când o ieșât la suprafața apei, caută Dumnezeu: nimic. Se spălasă. Atâta depărtare ce-o fost de la fundul apei până la față. «Ia să ti mai dai odată, Aghiuță!» Se mai dă a doua oară. Îl caută-n mâni, tot digeaba. «Ti mai dai a treia oară». S-o dat de-a triia oară. A triia oară o ieșât la suprafața apei, îl caută Dumnezeu prin unghii, o scoghit așa puțin, ș-o făcut o turțiță...

Ce pot să scoți din unghii!? O turțiță mai mică ca asta, o turțiță, așa, o strâns-o așa în degite, Dumnezeu, o blagoslovit-o ș-o pus-o pe fața apei. Turțița o început să crească cât ar sta trii oameni. S-o suit câte trii pe turțiță. Ce zice Dumnezeu: «Ei, de-acuma o-nsărat, e noapte, trebuie să ne culcăm și noi!»

Acuma, Aghiuță dacă îi drac, tot drac! S-o suit pe turțiță câte trii. Turțița creștea din ce în ce... S-o suit: «Să ne culcăm!» S-o pus câte trii pe

turtiță. Da' Aghiută ce spune!? «Ei, cum el o putut să facă minunea asta și eu n-am putut s-o fac, că eu am adus moluz de acolo și n-am putut să fac minunea asta!? Ei, peste noapte am să mă scol și am să-mping pe Dumnezeu așa și pe Sfântul Petru așa, să-i dau în apă, să-i înec!»

Dumnezeu știa gândul lui, o știut gândul lui. Peste noapte s-au pus, s-au băgat în mijlocul lor. Împinge pe Dumnezeu în stânga, împinge pe Sfântul Petru în dreapta, împinge. Turtița de-acum crescuse și se acoperisă apa toată, cât era ea de întinsă, atâta era de groasă în fundul apei.

Se scoală dimineață, s-o făcut ziuă. Acuma, Dumnezeu ce zice: «Să despărțim lumina de întuneric, și lumina s-o numim zi, iar întunericul să-l numim noapte». Acuma, Dumnezeu a făcut cerul și pământul, adică luni, întâia zi, a făcut cerul și pământul. A doua zi, marți, l-o-mpodobit cu luna, soarele. A treia zi, l-o-mpodobit cu stelele, cu toate cele.

Joi, a făcut Dumnezeu pe strămoșul nostru Adam, cu trupul din lut, cu oasele din piatră, cu frumusețile din soare, cu sângele din mare, luând după chipul și asemănarea Sfinției Sale. L-o făcut pe strămoșul nostru Adam, l-o așăzat pe un scaun, i-o suflat în față și i-o dat viață.

S-o sculat strămoșul nostru Adam și l-o așăzat Dumnezeu într-o grădină nemaipomenit de frumoasă, numită Rai sau Paradis, cum se zicea pe atunci. Și i-o spus așa: «Adame, tu să fii stăpânul acestei grădini. Ai voie, că ești stăpânul grădinii, să umbli prin toate părțile. Poame câte sunt aice, să mănânci din toate poamele».

Umblând așa strămoșul nostru Adam, și Dumnezeu văzându-l că-i urât umblând așa singur, i-o dat un somn strămoșului nostru Adam și l-o adormit. După ce l-o adormit, o luat sânge din sângele lui, carne din carnea lui, oase din oasele lui, și-o făcut pe strămoașa noastră Eva, după chipul și asemănarea lui. I-o suflat în față și i-o dat viață, o așăzat-o lângă strămoșul nostru Adam.

Sculându-se strămoșul nostru Adam din somn, și-o văzut pe strămoașa noastră Eva lângă dânsul, s-o-nspăimântat și-o strigat cu glas tare: «Ce este aceasta, Doamne?» «Nu te spăimânta, Adame, căci aceasta este carne din carnea ta, oase din oasele tale, sânge din sângele tău și se va chema țae soție și veți fi amândoi un trup». Aicea, atenție mare! Adică cum un singur trup!? Dumnezeu a dat o singură lege și asta înseamnă un singur trup, adică o singură lege. Așa, i-a așăzat pe amândoi iar în acea grădină nemaipomenit de frumoasă numită Rai sau Paradis, cum să zicea pe atuncea.

Și o zâs așa: «Voi să fiți stăpânitorii acestei grădini, să umblați prin toate părțile, aveți voie să mâncați din toate poamele». Erau mese întinse, făclii aprinse, nu se mai pomenea de frumusețe ce era acolo. Așa că, o umblat prin grădină, se mai puneau, la fiecare pom era masă.

Umblând așa ii, s-o pus gios, ca cum m-am pus eu acum. Supt un păr, acolo, era masă întinsă. Și poamile atârna pe masă, niște pere frumoase, așa. Întinde strămoșa noastră Eva mâna și rupe o pară și începe a mânca dintr-însa. «Vai, Adame, de când umblăm noi prin grădina asta, n-am mâncat noi așa poame gustoase și bune ca acum!» Întinde și lui mâna, să-i deie și lui. O luat, ș-o rupt dintr-însa și o-nceput să mestece.

Hop, de-odată vine îngerul păzitor care păzea poarta acelei grădini. «Ce-ai făcut Adame, ai mâncat din pomul oprit?!» Strămoșul nostru Adam n-o mai zis nica. El n-o apucat să-nghită din mestecul cela, numai o mestecat așa, puțin, și i-o rămas în gât. Și de-atunci s-ar fi zis că strămoșul nostru Adam, adică tot omul, are nodul ăsta în gât, de-atunci. Atunce i-o luat îngerul păzitor și i-o dat afară din Rai.

Și l-o blestemat așa pe strămoșul nostru Adam să muncească din noapte-n noapte, să-și câștige pâinea în toate zilele. Iar pe strămoșa noastră Eva o blăstămat-o Dumnezeu să nască copii din dureri. Ș-o născut copii din dureri, mulți și mai mulți, o crescut copii așa de mulți, câtă frunză și iarbă, cât năsip în mare, câtă frunză în codru, câtă iarbă pe fața pământului, după cum vedem astăzi.

Ascultați dumneavoastră cinstiți nuntași, cinstiți nuni mari, cinstiți socri mari, cinstiți socri mici! Ascultați dumneavoastră puțin cuvinte de rugăminte, ce se roagă fiii dumneavoastră! Dumneavoastră se roagă! Se roagă cu smerenie, se roagă cu blagoslovenie, să-i iertați, să-i binecuvântați, precum a binecuvântat Dumnezeu pe Aron de a înfrunzit toiagul în mână fiind uscat de 99 de ani!

Deci și dumneavoastră să-i iertați, să-i binecuvântați, căci iertarea părinților întărește casăle fiilor, iar blestemul părinților risipește casăle fiilor. Până ce a deveni vremea și la acești doi tineri, cari stau în fața dumneavoastră cu fețele rușinate, cu genunchile plecate, dumneavoastră se roagă.

Se roagă cu smerenie, se roagă cu blagoslovenie, să-i iertați, să-i binecuvântați, căci binecuvântarea părinților întărește casăle fiilor, iar blestemul părinților risipește casăle fiilor, căci Dumnezeu

bine a voit ca feciorul și fecioara va lăsa pe tatăl său și pe muma sa și vor fi amândoi un singur trup, adică un singur trup, după cum v-am spus și mai înainte, o singură credință.

De la nunii cei mari, un bacșiș mare frumos, de la cinstiți socrii mari, de la cinstiți socrii mici, la fel, un bacșiș. Iară la cinstitul mire o masă frumoasă de ospătat, ca de obicei, iară de la cinstita mireasă o batistă frumoasă și un pahar cu vin, c-așa-i de la Hristos. Amin”.